

ตำนานใจนัยคลอง : การเดินทางของหัวใจในสายน้ำแห่งศรัทธา

TAMNAN JAI NAI KHLONG: THE HEART'S JOURNEY THROUGH THE WATERS OF FAITH

ศรชัย เอ้ากอก | *Sornchai Haukok*

คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ประเทศไทย | Faculty of Education and Human Development,
ChaiyaphumRajabhat University, Chaiyaphum Province, Thailand
E-mail: Achitazuzy@gmail.com

ประภากร พาบ้อ | *Praphakorn Phapor* | ORCID ID: 0009-0007-8354-0190

คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิประเทศไทย | Faculty of Education and Human Development,
ChaiyaphumRajabhat University, Chaiyaphum Province, Thailand
Corresponding Author E-mail: phathanant.ph@cpru.ac.th

Received: (April 8, 2025); Revised: (September 15, 2025); Accepted: (September 15, 2025)

Citation:

ศรชัย เอ้ากอก และประภากร พาบ้อ. (2568). ตำนานใจนัยคลอง : การเดินทางของหัวใจในสายน้ำแห่งศรัทธา. *วารสารวิจัยและนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน*, 2(5), 76-90.

Haukok, S., & Phapor, P. (2025). Tamnan jai nai khlong: the heart's journey through the waters of faith. *Journal of Research and Innovation for Sustainability*, 2(5), 76-90.

ABSTRACT

“Tamnan Jai Nai Khlong” by Suksan Boonyaphalanant is a literary work that captures the memories and lifestyle of the Hua Takhe community, a canal-side settlement near Bangkok where the author grew up. Spanning 12 chapters, it narrates stories through his and his family’s perspectives, with the canal as the lifeline for transportation, trade, and livelihoods like fishing and flour milling, reflecting past abundance. The simple yet evocative language fosters intimacy, bringing daily life—such as the mother’s cooking or children’s play—vividly to readers. Family characters highlight deep bonds and local culture.

The book also mirrors the community’s transformation as modernity—roads, industrial products, and canal barriers—replaces traditional ways. Flour mills closed, fish dwindled, and large boats vanished, underscoring urban development’s impact. The title “Tamnan Jai Nai Khlong” signifies cultural heritage, the people’s spirit, and hidden meanings tied to the canal. Beyond a personal memoir, it holds historical and sociological value, urging readers to reflect on their roots and the preservation of local traditions amid inevitable change.

Keyword: Literature; Tamnan Jai Nai Khlong; Suksan Boonyaphalanant; Hua Takhe Community; Canal-side Lifestyle

บทคัดย่อ

“ตำนานไฉนัยคลอง” ผลงานของ สุขสันต์ บุญยะผลานันท์ เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดความทรงจำและวิถีชีวิตของชุมชนหัวตะเข้ ชานกรุงเทพระุงๆ ที่ผู้เขียนเติบโตและผูกพันประกอบด้วย 12 บท เล่าเรื่องราวผ่านสายตาของเขาและครอบครัว โดยมีคลองเป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิต ทั้งการคมนาคม การค้าขาย และอาชีพ เช่น การประมงและไม้แปรง ซึ่งสะท้อนความอุดมสมบูรณ์ในอดีต ภาษาที่ใช้เรียบง่ายแต่เปี่ยมอารมณ์ สร้างความใกล้ชิดกับผู้อ่านผ่านฉากในชีวิตประจำวัน เช่น การทำอาหารของแม่ และการเล่นของเด็ก ๆ ตลอดจนตัวละครในครอบครัวเผยความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นและวัฒนธรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมนี้ยังสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เมื่อความทันสมัย เช่น ถนนผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และการกั้นคลอง เข้ามาแทนที่วิถีดั้งเดิม โรงไม้แปรงปิดตัว ปลาลดลง และเรือใหญ่หยุดวิ่ง แสดงผลกระทบจากพัฒนาการเมือง ชื่อเรื่อง “ตำนานไฉนัยคลอง” บ่งบอกถึงมรดกวัฒนธรรม จิตวิญญาณ และความหมายที่ซ่อนอยู่ในชุมชนริมน้ำ หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงเป็นบันทึกส่วนตัว แต่มีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา ชวนผู้อ่านทบทวนรากเหง้าและตระหนักถึงการอนุรักษ์วิถีท้องถิ่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ: วรรณกรรม; ตำนานไฉนัยคลอง; สุขสันต์ บุญยะผลานันท์; ชุมชนหัวตะเข้; วิถีชีวิตริมคลอง

1. บทนำ

"ตำนานใจนัยคลอง" ผลงานเขียนชิ้นแรกของ สุขสันต์ บุญยะผลานันท์ ที่จะพาผู้อ่านสู่เรื่องราวชีวิตและความทรงจำในชุมชนหัวตะเข้ ชานกรุงเทพฯ ที่ซึ่งผู้เขียนเติบโตและผูกพันอย่างลึกซึ้ง ตลอดชีวิตในวัยเด็กและการศึกษา สุขสันต์ไม่เคยห่างจากชุมชนอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนเซนต์จิมคิลป์ โรงเรียนพรตพิทยพยัต หรือสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ทั้งหมดล้วนตั้งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเกิดของเขา

ความผูกพันกับชุมชนหัวตะเข้ได้หล่อหลอมให้สุขสันต์ซึมซับเรื่องราวและวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของที่นี่ เขาเล่าว่า "ผมเกิดและเติบโตที่หัวตะเข้ และทุกวันนี้ผมยังอยู่ที่นี้ ไม่ได้ย้ายไปไหน นี่แหละครับที่ทำให้ผมพบเรื่องราวมากมายการเปลี่ยนแปลง สุขทุกข์ปะปนกัน" แต่ความคุ้นชินทำให้เขาคิดว่าเรื่องราวเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดา จนกระทั่งได้ฟังคำบอกเล่าของคนต่างถิ่นที่มองเห็นความน่าสนใจในชุมชนแห่งนี้

จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของสุขสันต์คือการเข้าร่วมคอร์สเรียนหลักการเขียนกับคลื่น 96.5 เอฟเอ็ม และการเรียนรู้เพิ่มเติมในคลับเฮาส์ ที่ซึ่งเขาได้ตระหนักว่า "เราต่างมีเรื่องของเราที่ล้วนแต่น่าสนใจ ค้นหาคูสิ ในลิ้นชักความทรงจำของเรานั้นอยู่นั่น" นับจากนั้น สุขสันต์เริ่มอ่านหนังสือและฝึกเขียนอย่างจริงจัง จนในที่สุด "ตำนานใจนัยคลอง" ก็ได้ถูกตีพิมพ์

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเรื่องราว 12 บทที่บอกเล่าถึงวิถีชีวิต ความทรงจำ และตำนานของชุมชนหัวตะเข้ ผ่านสายตาของผู้เขียนและครอบครัวของเขา แต่ละบทนำเสนอภาพชีวิตริมคลองที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยเรื่องราวและคุณค่าทางวัฒนธรรม

2. บทวิเคราะห์ วิจัย "ตำนานใจนัยคลอง: การเดินทางของหัวใจในสายน้ำแห่งศรัทธา"

2.1 การตั้งชื่อเรื่อง

การตั้งชื่อเรื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนแก่นสารและเนื้อหาของวรรณกรรม ในแนวคิดของเกิง พันธุ์เกิงอมร (2541) การเลือกชื่อเรื่องมักมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญภายในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร สถานที่ หรือแก่นเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อสาร โดยชื่อเรื่องจะทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์หรือนัยยะที่เชื่อมโยงผู้อ่านกับสาระและบรรยากาศของเรื่องได้อย่างลึกซึ้ง

กรณีของนวนิยายเรื่อง *ตำนานใจนัยคลอง* เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการตั้งชื่อเรื่องตามแนวทางนี้ โดยชื่อเรื่องประกอบด้วยคำที่เต็มไปด้วยความหมายและความเชื่อมโยงกับเนื้อหาอย่างประณีต คำว่า "ตำนาน" ไม่ได้หมายถึงเพียงเรื่องเล่าที่ถูกถ่ายทอดจากอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดและสะท้อนจิตวิญญาณของชุมชน ส่วนคำว่า "ใจ" สื่อถึงความรู้สึก ความคิด และตัวตนของผู้คนในชุมชนนั้น ขณะที่

“นัย” หมายถึงความหมายแฝงที่ต้องอาศัยการตีความลึกซึ้ง และ “คลอง” เป็นสถานที่จริงที่มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งผูกพันกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างแน่นแฟ้น

ชื่อเรื่องนี้จะไม่ใช่แค่คำเรียกหรือป้ายบอกเล่าเท่านั้น แต่เป็นประตูสู่การเข้าใจภาพรวมของเรื่อง และชักนำให้ผู้อ่านเข้าสู่โลกของเรื่องราวที่เต็มไปด้วยความลึกซึ้งทางวัฒนธรรมและความผูกพันกับสถานที่จริงตามแนวคิดของเกิง ชื่อเรื่องได้ผสมผสานระหว่างความเป็นรูปธรรมและนามธรรมเข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์แบบ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนทั้งตัวเรื่องและความรู้สึกของผู้ประพันธ์

ด้วยเหตุนี้ การตั้งชื่อเรื่อง *ตำนานใจนัยคลอง* จึงเป็นการแสดงออกถึงกลวิธีที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการเชื่อมโยงผู้อ่านกับแก่นสารของนวนิยาย ผ่านการเลือกใช้คำที่มีน้ำหนักและความหมายหลากหลาย เป็นการตั้งชื่อที่ทั้งชวนค้นหาและสร้างความลึกซึ้งในเชิงวรรณศิลป์อย่างแท้จริง

คำว่า “ตำนาน” ซึ่ถึงเรื่องเล่าที่สืบทอดจากอดีต เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ส่วนคำว่า “ใจ” แทนจิตวิญญาณ ความรู้สึก และตัวตนของผู้คน ขณะที่ “นัย” สื่อถึงความหมายที่แฝงเร้น ต้องการการตีความ และ “คลอง” คือพื้นที่ทางกายภาพที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนหัวตะเข้

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหา นวนิยายได้พาผู้อ่านดำดิ่งสู่เรื่องราวของชุมชนหัวตะเข้—ชุมชนริมคลองเก่าแก่ที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ ผ่านมุมมองของผู้เขียนและครอบครัว การเล่าเรื่องผ่านตัวละครที่ผูกโยงกับสถานที่จริงทำให้เรื่องราวมีความสมจริงและจับต้องได้ ชื่อเรื่องจึงไม่เพียงสื่อสารภาพรวมของเนื้อหา แต่ยังกระตุ้นความสนใจให้ผู้อ่านอยากค้นหาความลับที่ซ่อนอยู่ใน “ตำนาน” ของชุมชนแห่งนี้

นอกจากนี้ ชื่อเรื่องยังสะท้อนมิติทางวัฒนธรรมของสังคมไทย โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยทำให้กรุงเทพฯ ได้ชื่อว่า “เวนิสแห่งตะวันออก” คลองในบริบทนี้ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ แต่เป็นหัวใจของวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ในความทรงจำและวัฒนธรรมร่วมของผู้คน

ที่สำคัญ ชื่อเรื่องยังมีความร่วมสมัย แม้จะใช้คำว่า “ตำนาน” ซึ่งชวนให้นึกถึงอดีต แต่กลับสอดคล้องกับแนวโน้มปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มหันกลับมาสนใจรากเหง้าวัฒนธรรมและชุมชนเก่า โดยเฉพาะเมื่อชุมชนหัวตะเข้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและถูกพูดถึงอย่างกว้างขวางในสื่อสังคมออนไลน์ ชื่อเรื่องจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันได้อย่างแนบเนียน

กล่าวโดยสรุป “ตำนานใจนัยคลอง” เป็นชื่อเรื่องที่ลึกซึ้งและทรงพลัง สะท้อนแก่นสารของนวนิยายที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ชุมชน ความผูกพันกับธรรมชาติ และการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรม ชื่อเรื่องนี้จะไม่เพียงทำหน้าที่แนะนำเนื้อหา แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ชักนำผู้อ่านให้เข้าสู่โลกแห่งศรัทธาและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในเรื่องราวได้อย่างงดงาม

2.2 ภาษาที่ใช้ใน “ตำนานใจนัยคลอง”

“ตำนานใจนัยคลอง” โดดเด่นด้วยการใช้ภาษาที่เรียบง่ายแต่ทรงพลัง ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนหัวตะเข้ได้อย่างมีชีวิตชีวา ภาษาในเรื่องไม่เพียงสื่อสารเนื้อหา แต่ยังสะท้อนวิถีชีวิต อารมณ์ และตัวตนของผู้คนในชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง

ภาษาที่ใช้มีลักษณะเรียบง่ายและเป็นธรรมชาติ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงเนื้อหาได้โดยไม่รู้สึกรำคาญ ประโยคไม่ซับซ้อน และถ้อยคำที่ใช้มีความใกล้เคียงกับภาษาพูดในชีวิตประจำวัน จึงสร้างความรู้สึกเป็นกันเองและเชื่อเชิญให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมกับการเรื่องราวได้อย่างแนบเนียน

อีกหนึ่งจุดเด่นคือการเล่าเรื่องที่แฝงด้วยกลิ่นอายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านคำพูด สำนวน และบริบทของภาษา ตัวละครพูดจาอย่างที่ชาวบ้านพูดกันจริง ๆ ไม่ประดิษฐ์หรือเสริมแต่งเกินจำเป็น ส่งผลให้บทสนทนาในเรื่องมีความสมจริงและสอดคล้องกับบุคลิกของตัวละครแต่ละคน

การสอดแทรกอารมณ์ขันอย่างพอดี ยังช่วยสร้างมิติให้ตัวละครมีชีวิต เช่น

“มีนี่ ฉันเลี้ยงแกเองนะ ใช้หนี้เพราะตบหน้าแกไปเยอะ”

“เออ...ก็ได้ หายกัน” แล้วผมก็นึกขึ้นได้

“เฮ้ย...บุญ ทำไมแกชอบไปยืนอยู่ที่หัวเรือวะ”

“แกไม่รู้หรอ ฉันนะเป็นแม่ย่านางตัวจริง ยืนหัวเรือเตี้ยลำไหน ลำนั้นหากินคลอง แล้วต่อไปไม่ต้องเรียกชื่อมีบุญอีก เดี่ยวนี้ฉันชื่อ บุญทริกา แล้วนะคะ”

“เออ ฟังดูสวยขึ้นเป็นกอง”

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 8 คดีหัวเรือหัก น.96)

บทสนทนาในฉากนี้บอกเล่าถึงตัวละคร “บุญ” เปลี่ยนชื่อเป็น “บุญทริกา” และได้รับการตอบกลับด้วยประโยค “เออ ฟังดูสวยขึ้นเป็นกอง” ประโยคสั้น ๆ นี้ไม่เพียงเรียกรอยยิ้มจากผู้อ่าน แต่ยังสะท้อนอารมณ์ร่วมของชุมชนและการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยสีสัน

กล่าวได้ว่า ภาษาใน “ตำนานใจนัยคลอง” คือเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงเรื่องเล่ากับผู้อ่าน เป็นภาษาที่บอกเล่าเรื่องราวในแบบที่ผู้อ่านรู้สึกเหมือนนั่งฟังเรื่องเล่าจากคนในชุมชน ผ่านน้ำเสียงที่อบอุ่น จริงใจ และเปี่ยมด้วยความทรงจำ ผู้เขียนใช้ภาษาอย่างเข้าใจธรรมชาติของชุมชน และสามารถถ่ายทอด “เสียง” ของหัวตะเข้ ออกมาได้อย่างชัดเจนและมีชีวิต ทำให้ภาษากลายเป็นพลังหลักที่ขับเคลื่อนเรื่องราวและสร้างเอกลักษณ์ให้กับนวนิยายเรื่องนี้ได้อย่างแท้จริง

2.3 ตัวละครใน “ตำนานใจนัยคลอง”

“**ตำนานใจนัยคลอง**” เป็นเรื่องเล่าที่ยังรอกมาจากประสบการณ์จริงของผู้เขียน ถ่ายทอดผ่านสายตาและหัวใจของคนหนึ่งคนที่เติบโตมากับสายน้ำ วิถีชีวิต และครอบครัวในชุมชนหัวตะเข้ ด้วยเหตุนี้ ตัวละครหลักของเรื่องจึงเป็นสมาชิกในครอบครัวของผู้เขียนเอง โดยมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นที่ผูกโยงกันทั้งในบทบาทและความรู้สึก

ตัวละครแรกคือ “**ผู้เขียน**” ซึ่งเป็นตัวดำเนินเรื่องหลัก เด็กน้อยผู้รักการอ่าน มีความฝันและความอยากรู้อยากเห็นตามประสาเด็ก เขาใฝ่ฝันวันที่จะโตพอจะได้พายเรือหาปลาเหมือนพ่อ ความใฝ่ฝันเล็ก ๆ นี้ไม่ได้เป็นเพียงความสุขของวัยเยาว์ แต่สะท้อนถึงความผูกพันระหว่างลูกกับพ่อ และการอยากมีส่วนร่วมในโลกของผู้ใหญ่

“**พ่อ**” คือหัวหน้าครอบครัว ผู้มีบทบาทสำคัญทั้งในบ้านและในชีวิตของลูก ๆ เขาเป็นชาวประมงในคลองหัวตะเข้ และยังเป็นเจ้าของโรงม่แป้งที่หล่อเลี้ยงครอบครัว เป็นภาพแทนของความขยัน อดทน และเป็นต้นแบบของลูกชายที่ใฝ่ฝันด้วยความชื่นชม

“**แม่**” รับหน้าที่ดูแลครอบครัวด้วยความอบอุ่นและเอาใจใส่ บทบาทหลักของเธอในเรื่องคือการประกอบอาหาร โดยเฉพาะเมนูจากปลาที่พ่อหามาได้ ความใส่ใจในรายละเอียดของแม่ทำให้บ้านหลังเล็ก ๆ แห่งนี้เต็มไปด้วยกลิ่นหอมและความอบอุ่นของชีวิต

“**พี่ชาย**” เป็นคนที่อายุใกล้เคียงกับผู้เขียนมาก จึงกลายเป็นคู่เล่น คู่คิด และเป็นเพื่อนสนิทในวัยเด็ก การใช้เวลาาร่วมกันของสองพี่น้องแสดงให้เห็นถึงความผูกพันอันแน่นแฟ้น และสร้างสีสันให้กับเรื่องเล่าด้วยความไร้เดียงสาและเสียงหัวเราะ

สุดท้ายคือ “**พี่สาว**” พี่คนโตของบ้าน ผู้ซึ่งช่วยแม่ในการทำอาหาร เป็นตัวแทนของความรับผิดชอบในครอบครัว แม้บทบาทของเธอจะเงียบกว่าใคร แต่ก็สำคัญในฐานะผู้ช่วยและเป็นแบบอย่างของความอ่อนโยนและเสียสละ

ตัวละครทั้งหมดในนวนิยายเรื่องนี้อาจไม่ใช่ตัวละครที่ผ่านการสร้างขึ้นอย่างซับซ้อนในเชิงโครงสร้างวรรณกรรม แต่กลับมีชีวิตจริงและลมหายใจจากความทรงจำของผู้เขียนเอง ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเชื่อมโยง เห็นภาพและร่วมเดินทางไปกับทุกช่วงเวลาของครอบครัวเล็ก ๆ ริมคลองแห่งนี้ได้อย่างลึกซึ้ง

2.4 ภาพสะท้อนสังคมใน "ตำนานใจนัยคลอง"

นวนิยายเรื่อง “**ตำนานใจนัยคลอง**” นำเสนอภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนหัวตะเข้ ชุมชนริมคลองกรุงเทพมหานคร ผ่านองค์ประกอบพื้นฐานของการดำรงชีวิต ทั้งที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ อาหาร การกิน การคมนาคม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี สะท้อนวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยเอกลักษณ์

2.4.1 ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ชุมชนหัวตะเข้มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งปิดทางทิศเหนือ โอบล้อมด้วยคลองขนาดใหญ่ทั้งทางทิศใต้ ตะวันออกและตะวันตก

“ที่ห้วตะเข้ชุมชนริมคลองแห่งนี้ถูกโอบล้อมไปด้วยคลองและสถานศึกษา พื้นที่ครึ่งหนึ่งฝั่งทิศเหนือกลายเป็นชุมชนปิด แทบจะไม่มีถนนตัดเข้ามาได้เลย แล้วเราจะสนใจถนนไปทำไมล่ะ เมื่อโลกกว้างที่เปิดทางสัญจรให้เราคือคลอง ด้วยเหตุทางภูมิศาสตร์กรรมัง ที่ย่านตลาดเก่าห้วตะเข้ฝั่งบ้านผมนั่น เป็นคลองทั้งทิศใต้ตะวันออกและตะวันตก และไม่ใช่คลองเล็กๆ กว้างสามเมตร หกเมตร แต่เป็นคลองใหญ่ กว้างเกินห้าสิบเมตรเลยครั้บ ใหญ่ขนาดที่เรือเกลือ เรือเอี่ยมจุ่นลำใหญ่ๆ จอดประกบขนถ่ายสินค้ากันสองลำที่ข้างตลิ่ง เรือใหญ่ๆ ลำอื่น ยังลากจูงสวนกันได้สบายเลยครั้บ ส่วนทิศเหนือของชุมชน กลับกลายเป็นสถานศึกษาทั้งหมด ตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงอุดมศึกษา”

(ตำนานในนัยคลอง บทที่ 1 นักอ่านซ้ำแต่อยากเขียน น.11-12)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งแม้จะตั้งอยู่ชานกรุงเทพฯ แต่กลับมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาสายน้ำมากกว่าถนน คลองไม่เพียงเป็นเส้นทางคมนาคม แต่ยังเป็นศูนย์กลางการค้าที่เรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้จะมีการพัฒนาถนนในกรุงเทพฯ แต่ชุมชนริมน้ำยังคงดำรงอยู่และมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

นอกจากนี้ ยังมีกรกล่าวถึงสถานศึกษาทางทิศเหนือของชุมชน **"ส่วนทิศเหนือของชุมชน กลับกลายเป็นสถานศึกษาทั้งหมด ตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงอุดมศึกษา"** ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าแม้เป็นชุมชนชานเมืองที่ยังคงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม แต่ก็มีความพร้อมในด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตแบบชนบทกับความเจริญของสังคมเมือง

2.4.2 การประกอบอาชีพ ชาวห้วตะเข้ประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะอาชีพหาปลา ดังตัวอย่าง

"ดูเหมือนแม่สั่งปลาอาวันไว้ พอแกกลับมาที่เรือ แม่ก็ถือถังกับกระจาดเดินมาถามอาวันว่าได้ปลาอะไร

"ดูกลีบสาม ได้อีจิดมาอีกสอง วันนี้อีจิดตัวใหญ่น่ากินนะ"

"ด้านหรืออูย เอาแต่อูยนะ อีจิดก็ใส่มาด้วยจ้า" รวมทั้งปลาจิดด้วย

อาวันดูห้วปลาแล้วบอกแม่ว่า "อูยทุกตัว" แม่ขอซื้อทั้งหมด

"ฉันคิดเงินแค่สิบตัวละกัน อีกห้าฝากให้เฮียก็"

เฮียก็คือซื้อเตี้ยของผมแม่ขอขอบคุณ จ่ายตั้งค์เสร็จเอากระจาดครอบถังกันปลาโดดแล้ว

เดินเข้าครั้ว

(ตำนานในนัยคลอง บทที่ 4 ไม่กินพราย น.38)

บทสนทนานี้ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงอาชีพหาปลาที่เป็นวิถีชีวิตหลักของคนในชุมชน แต่ยังสะท้อนความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับชนิดและลักษณะของปลา เช่น การแยกแยะระหว่างปลา "ด้าน" กับ "อูย" อันเป็นภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่สั่งสมมา นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงน้ำใจไมตรีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างคนในชุมชน เมื่ออาวัน คิตราคาเพียงสิบตัวและฝากปลาอีกห้าตัวให้เสียก็

อีกหนึ่งอาชีพที่โดดเด่น คือ โรงโม่แป้ง

เขาวามีโรงโม่แป้งสามโรง โรงแรกตั้งอยู่ในคลองลำปลาทิวใกล้ๆ กับโรงเรียนช่างศิลป์ โรงนี้ทำเส้นก๋วยเตี๋ยวเป็นหลัก โรงที่สองอยู่ตรงไหนไม่แน่ใจ ฟังลูกค้าชาจรเล่ามาว่าอยู่ก่อนถึงทับ ยาว ซึ่งเลย หัวตะเข้ไปทางแปดริ้วโรงนี้รับโม่แป้งขนมจีน ส่วนโรงที่สามคือบ้านผม ที่อยู่เลย ตลาดไม้มาทางทิศตะวันตกไม่ถึงสามร้อยเมตร แม่ค้าขายขนมในตลาดจะเลือกมาจ้างโม่แป้งที่บ้านผม โรงโม่แป้งสามโรงจึงมีลูกค้าขาประจำแตกต่างกัน

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 9 โรงโม่แป้ง น.99)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าการทำโรงโม่แป้งเป็นอาชีพสำคัญในชุมชน โดยแต่ละโรงมีความเชี่ยวชาญเฉพาะ ด้านแตกต่างกันไป บ้างทำเส้นก๋วยเตี๋ยว บ้างโม่แป้งขนมจีน สะท้อนการแบ่งงานตามความชำนาญในสังคมท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม อาชีพดั้งเดิมเหล่านี้กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ดังที่กล่าวในบทที่ 12:

โรงโม่แป้ง มีงานน้อยลง แม่ค้าที่เคยทำขนมด้วยวิธีดั้งเดิมหมดเรี่ยวแรง บางรายไม่มี ลูกหลานรับช่วงต่อก็ต้องหยุดไป บางรายที่ขยายตัวได้ต้องทำขนมมากขึ้นรายได้ดีขึ้นจะมาโม่แป้ง สดทำมีชิ้นตอนมาก ทำได้น้อยสิ้นเปลืองเวลา เลยทยอยเปลี่ยนมาใช้แป้งแห้งสำเร็จรูปแทน ลืม รสชาติอร่อยแบบดั้งเดิม การประชันฝีมือไม่จำเป็นอีกต่อไป ด้วยคู่แข่งลดลงประกอบกับขนมกรูบ กรอบขนมถุง ขนมซอง เป็นที่นิยมแทนขนมห่อใบตอง ผมออกไปทำงานนอกบ้านได้ไม่ถึงสามปี โรงโม่แป้งบ้านผมก็ปิดตัวถาวร

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 12 อะไรที่เป็นตำนานคือสิ่งที่ไม่มีทางวนกลับ น.154)

ข้อความนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิม เมื่อแป้งสำเร็จรูปเข้ามาแทนที่กระบวนการโม่แป้งสดที่ใช้เวลาและแรงงานมาก นอกจากนี้ยังสะท้อนปัญหาการขาดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อ "บางรายไม่มีลูกหลานรับช่วงต่อ" ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมและอาชีพท้องถิ่น

2.4.3 อาหารการกิน อาหารของชาวหัวตะเข้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยอาศัยวัตถุดิบที่หาได้ง่าย ในท้องถิ่น ดังตัวอย่าง

"คราวนี้ก็ถึงการทำ "ปลาทุ้มเค็ม" เมนูสุดอร่อยของแม่ผมละครับเริ่มจากก่อไฟเตา ถ่าน ช่วงไฟยังแรงดูเหมือนแม่จะไม่สนปล่อยให้ไฟเริ่มอ่อน ระหว่างรอไฟอ่อนแม่จะเรียงปลาทุ้มที่ละชั้นลงหม้อ แต่ละชั้นจะโรยเกลือนิดหน่อย พอเรียงปลาจนครบค่อยๆ รินน้ำใส่ให้ท่วมปลา ยกขึ้นตั้งไฟอ่อนๆ ปิดฝาหม้อแต่เฝอยฝาไว้ไม่ให้มิด ต้องใจเย็น ค่อยๆ ร้อน ค่อยๆ เคี่ยว อย่าเคี่ยวพล่านเพราะถ่านน้ำชุ่มเมื่อไหร่ ท้องปลาแตกเมื่อไหร่ ความอร่อยก็หมดกัน ช่วงปลา

ใกล้สุดต้องเปิดฝาช้อนฟองทิ้งเป็นระยะ ชิมดูถ้าอ่อนเค็มเติมน้ำปลาได้ พอสุกได้ที่แล้วก็ขึ้นทันที ห้ามวางแช่ไว้ในเตาเด็ดขาด”

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 2 มาทางเรือ น.21)

ข้อความนี้ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงเมนูอาหารท้องถิ่น แต่ยังสะท้อนภูมิปัญญาในการปรุงอาหารที่ต้องอาศัยความประณีต ใจเย็น และความชำนาญเฉพาะตัว เทคนิคการปรุงอาหารเหล่านี้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีกรกล่าวถึงอาหารท้องถิ่นอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

ปลาตะเพียนทอดสามรส งานนี้ได้ดีสุดครับ เด็ก ๆ จะแย่งกันกิน คนทำจะเอาปลามาทอดให้สุกพร้อมเกล็ดแล้วราดน้ำสามรสลงไปให้ซึมเกล็ดปลา ลอกเกล็ดปลามากิน อร่อยมาก ส่วนเนื้อกินพร้อมน้ำสามรสก็อร่อยอย่าบอกใคร วงผู้ใหญ่เห็นเด็ก ๆ แย่งกันหมุบหมับก็แบ่งมาให้อีกหลายตัว ต้มยำปลาตะเพียน น้ำใส ๆ กินแล้วคล่องคอดีมาก

ส่วนเมนูสุดเด็ดสำหรับผู้ใหญ่ แต่เด็ก ๆ ไม่กล้ากินเพราะรสจัดเกินไปคือ **ปลาตะเพียนต้มเปรต** บางคนเรียก**ปลาตะเพียนต้มเขี้ยว**ก็มี คนทำจะโขลกเครื่องแกง ใช้พริกชี้หนูเขี้ยวโขลกพร้อม กุ้งก้ามและใบพริก ต้มพอน้ำเดือดจัดแล้วก็จับปลาตะเพียนเป็น ๆ ไม่ต้องผ่าไส้ออก ใส่ลงหม้อ พอปลาสุกก็กินกับข้าวสวยร้อน ๆ คลายหนาวได้เลย

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 5 มาจากคลองลำปลาทิว น.53)

ข้อความเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวิธีการปรุงปลา ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น การปรุงอาหารเหล่านี้สะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างอาหารสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการกินที่คำนึงถึงความเหมาะสมกับวัย

2.4.4 การคมนาคม เรือเป็นพาหนะหลักของชาวหัวตะเข้ ดังตัวอย่าง

"พระมาแล้ว พระมาแล้ว...แม่..พระมาแล้ว"

ลำบากแม่กับพี่สาวที่รับจ้างสำหรับทั้งกับทั้งข้าวมาน้ำบาตร ที่หัวตะพาน เรือที่พระพายมาบิณฑบาตส่วนมากจะเป็นเรือบดยาว ๆ แคบ ๆ เวลาพระนั่งจะอยู่กลางลำเรือ พอนั่งขัดสมาธิ หัวเข่าสองข้างจะเลยลำเรือออกมา ด้านหน้าพระเป็นบาตร หน้าบาตรเป็นถ้วยแกงเวลาทำบุญใส่บาตร ใครต่อใครนึกถึงบุญกุศล แต่ผมขอบใจว่าใครใส่อะไรให้พระบ้าง เลยขอบตามแม่มาดูกับข้าวในถ้วยบนเรือ แม่ผมก็ขอบใจแถมรู้ด้วยว่ากับข้าวถ้วยไหนมาจากบ้านใคร

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 2 มาทางเรือ น.18)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าแม้แต่พระสงฆ์ก็ยังใช้เรือเป็นพาหนะในการบิณฑบาต สะท้อนวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำอย่างแนบแน่น นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตริมน้ำกับประเพณีทางศาสนา ที่มีการปรับให้เข้ากับบริบทของชุมชน

และในตอนที่ว่า

“เราคนในบ้านเรียกเรือลำนี้ว่าเรือตายาย แต่คนในตลาดเรียกเรือขอทานทุก ๆ เข้าตาจะแจวเรือไปที่ตลาด ถ้าร้านค้าร้านไหนต้องการให้ทำงานไม่เล็ก ๆ น้อย ๆ จะจ้างตา ทำงานเสร็จบางร้านจ่ายค่าแรงเป็นเงิน บางร้านเป็นของ ตาจะรับ ไม่เคยบ่นว่าของหรือเงินที่ได้คุ้มค่าแรงหรือไม่ ส่วนยายจะอยู่แต่ในเรือไม่ออกไปไหนเลยเพราะแก่ตาบอด”

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 6 กุศโลบายข้าวค้ำหม้อ น.60)

ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่าเรือไม่เพียงเป็นพาหนะในการเดินทาง แต่ยังเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากินของคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยน ที่ไม่ได้ยึดติดกับตัวเงินเพียงอย่างเดียว แต่สามารถจ่ายค่าแรงเป็นสิ่งของได้ สะท้อนน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน

2.4.5 วัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำก่อให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรมเฉพาะดังตัวอย่าง

“แม่ย่านางเอ๋ย ได้ลงแม่น้ำใหญ่ ข้าไหว้แม่คงคา ให้แม่นี้ ได้ปู่ได้ปลา ได้ข้าวในนา ได้เงินได้ทอง’ เหมือนเป็นคาถาเป็นเคล็ด ผมได้ยินแต่ยกแล้ว ซึ่งจริงๆ แล้วจะยาวกว่านี้ครับแต่จำได้ไม่หมด เคล็ดนี้จะกล่าวทุกครั้งก่อนเคลื่อนเรือออกจากคาน”

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 8 คดีหัวเรือหัก น.93)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเรือเคารพนับถือ การกล่าวคาถาก่อนออกเรือสะท้อนความเชื่อดั้งเดิมที่ผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตกับความเชื่อทางจิตวิญญาณ เป็นการขอพรให้เดินทางปลอดภัยและทำมาหากินได้อย่างอุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านอย่าง “ลูกข่าง” ดังตัวอย่าง

ลูกข่างที่ทำเอง ตอนเหลาต้องคอยเช็ด อย่าเหลาจนเปียกอย่าให้น้ำหนักลูกข่างเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ก่อนจะเสร็จต้องแต่ง ต้องลองปั่นลูกข่างหลายหน จนมันสมดุล ถึงจะเอาไปเล่นได้โจ้ลูกข่าง เป็นกริยาที่คนเล่นจะเหวี่ยงลูกข่างลงพื้น เพื่อไปพาดไปตี ไปเจาะลูกข่างคู่ต่อสู้ที่เล่นอยู่ อารุธอยู่ที่ปลายตะปูต้องตะไบปลายตะปูไม่ให้คมหรือทุ่เกินไป คมไปตะปูจิกพื้นไม้ไม่หมุนจะถูกคนอื่นโจ้ลงโทษเราได้ หากทุ่ไปก็ไปสู้กับใครไม่ได้

(ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 11 โจ้ลูกข่าง น.93)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างความบันเทิงจากวัสดุรอบตัว การเล่นเกมช่างไม่เพียงเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน แต่ยังเป็นการฝึกทักษะความชำนาญและความละเอียดประณีตในการประดิษฐ์ของเล่นด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้กฎกติกาทางสังคมผ่านการละเล่น ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการหล่อหลอมเด็ก ๆ ให้เติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2.5 คุณค่าใน “ตำนานใจนัยคลอง”

2.5.1 บทวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์ “ตำนานใจนัยคลอง” มีจุดเด่นด้านวรรณศิลป์ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ผู้เขียนเลือกใช้สำนวนภาษาที่เรียบง่าย ชัดเจน และสื่อความหมายตรงไปตรงมา ลักษณะการเล่าเรื่องมีความเป็นธรรมชาติ ราวกับมีผู้เล่าที่คุ้นเคยกับชุมชนหัวตะเข้กำลังถ่ายทอดเรื่องราวให้ผู้อ่านฟังโดยตรง

การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครหลักซึ่งเป็นผู้เขียนเองนั้น ช่วยสร้างความสนิทสนมและความใกล้ชิดกับผู้อ่าน ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมและเชื่อมโยงกับเรื่องราวได้ง่ายขึ้น บทสนทนาที่ปรากฏในเรื่องไม่เพียงช่วยสร้างมิติให้กับตัวละคร แต่ยังช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้งและเห็นภาพได้ชัดเจน

ภาษาที่ใช้ยังแฝงไปด้วยอุดมการณ์และค่านิยมของคนในยุคก่อน สะท้อนวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ถึงบรรยากาศ ความรู้สึก และวัฒนธรรมของชุมชนหัวตะเข้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.2 บทวิเคราะห์ด้านเนื้อหา “ตำนานใจนัยคลอง” มีความโดดเด่นในการนำเสนอภาพของชุมชนหัวตะเข้ในอดีต โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

ประการแรก นวนิยายนี้นำเสนอวิถีชีวิตผ่านการทำอาหารของแม่ซึ่งปรากฏในทุกบท สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ของวิถีชีวิตจากธรรมชาติที่นำมาประกอบอาหาร แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

ประการที่สอง เรื่องราวได้สะท้อนความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนในครอบครัวผ่านกิจกรรมร่วมกัน ทั้งการทำอาหาร การช่วยพ่อแม่ไม่แป้ง และการแบ่งเบาภาระครอบครัว เหล่านี้ล้วนสอนให้เห็นถึงความเหนียวแน่นในครัวเรือนและคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน

ประการที่สาม นวนิยายเรื่องนี้เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง ภูมิศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมอาหาร และความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงกิจกรรมของเด็กในยุคก่อน แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ประการสุดท้าย เนื้อหายังสะท้อนการเจริญเติบโตของเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวตะเข้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้มีความสมบูรณ์และมีชีวิตชีวา

โดยสรุป "ตำนานใจนัยคลอง" ไม่เพียงเป็นเรื่องราวส่วนตัวของผู้เขียน แต่ยังเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ช่วยบันทึกวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวตะเข้ไว้อย่างมีความหมาย

2.5.3 ด้านสังคม "ตำนานใจนัยคลอง" *ตำนานใจนัยคลอง* ซึ่งมีได้เป็นเพียงเรื่องเล่าจากความทรงจำของผู้เขียนเท่านั้น หากแต่เป็นภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชนริมน้ำที่ครั้งหนึ่งเคยเปี่ยมไปด้วยชีวิตชีวา ทั้งในมิติของวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ในครอบครัว รวมถึงระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและการคมนาคมทางน้ำที่เฟื่องฟู ดังตัวอย่าง

เบ็ด ราว ลอบ ไซ ที่ปลาเข้ามาติดในฤดูฝน เหลือน้อยลงไปทุกปี ฤดูหนาวทิวแถว ปลาตะเพียนที่มากอให้เราจับถึงหน้าบ้านก็ไม่มา ส่วนฤดูร้อนไม่มีปลาสดตัวไหนมาหลบร้อนใต้ท้องเรือเพราะไม่มีเรือเกลือ เรือเอี่ยมจุ่นลำไหนมาจอดข้างตลิ่งเรือลำใหญ่ๆ หยุดการเดินทางไม่ใช่เพราะเปลี่ยนวิถีจากคลองเป็นทางถนนใช้รถบรรทุกแทนเรือเอี่ยมจุ่นเท่านั้น แต่คลองประเวศฯ คลองหลักที่เป็นเส้นเลือดใหญ่ในการสัญจรกลับถูกสร้างทำนบปิดกั้นเป็นตอนๆ เพื่อป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ เมื่อเรือลำใหญ่ๆ เดินทางไม่ได้ คานเรือก็จำเป็นต้องปิดกิจการ

(*ตำนานใจนัยคลอง บทที่ 12 อะไรที่เป็นตำนานคือสิ่งที่ไม่มีทางวนกลับ น.146*)

จากข้อความในนวนิยาย *ตำนานใจนัยคลอง* สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนหัวตะเข้ในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจครัวเรือน การเสื่อมถอยของการค้าขายริมคลอง ความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนการเปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตจากความเรียบง่ายไปสู่ความซับซ้อนภายใต้กระแสความทันสมัย

เบ็ด ราว ลอบ ไซ ที่เคยใช้จับปลาในฤดูฝนลดจำนวนลงทุกปี ปลาตะเพียนที่เคยมาให้จับถึงหน้าบ้านในฤดูหนาวก็ไม่กลับมา ส่วนฤดูร้อน ปลาสดที่เคยหลบภัยใต้ท้องเรือก็ไม่พบอีกต่อไป เนื่องจากไม่มีเรือเกลือหรือเรือเอี่ยมจุ่นมาจอดเทียบท่าเหมือนเคย การเดินทางของเรือลำใหญ่ถูกขัดขวางจากการสร้างทำนบปิดกั้นคลองประเวศฯ ซึ่งเป็นคลองหลักของชุมชนเพื่อป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ ส่งผลให้คานเรือซึ่งเป็นกิจการสำคัญต้องปิดตัวลง

ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนการถดถอยของเศรษฐกิจชุมชนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและวิถีชีวิตของผู้คนที่ค่อย ๆ สูญเสียความผูกพันกับธรรมชาติและคลองที่เคยเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชุมชนอย่างน่าใจหาย

ทั้งหมดนี้หล่อหลอมให้ชุมชนหัวตะเข้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจนกลายเป็น “ตำนาน” ที่ยังคงอยู่ในความทรงจำ แม้หลายสิ่งจะไม่อาจกลับคืนมาได้ก็ก็ตาม

เมื่อพิจารณาและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชน จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ เรื่องราวในนวนิยายสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับครัวเรือน เช่น วัฒนธรรมการทำอาหารในครอบครัวมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย โรงไม้แปงซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจชุมชนต้องเผชิญกับการชบเซา เนื่องจากแบ่งสำเร็จรูปเข้ามาแทนที่ แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านจากการผลิตแบบพื้นบ้านสู่การบริโภคผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

การเปลี่ยนแปลงการคมนาคมและการค้า การสัญจรทางน้ำที่เคยพึ่งพุกัลบลัดน้อยลง โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดไม้ฝางทิศใต้ที่ทำลายศูนย์กลางการค้าอย่างหนัก ส่งผลให้พ่อค้าแม่ค้าริมคลองต้องย้ายไปค้าขายริมถนนแทน สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการคมนาคมทางน้ำไปสู่การคมนาคมทางบก

การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาและความอุดมสมบูรณ์ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงอย่างชัดเจน เครื่องมือจับปลาอย่างเบ็ด ราว ลอบ ไซ ที่เคยจับปลาจำนวนมากในฤดูฝนลดลงทุกปี ปลาตะเพียนที่เคยมาให้จับถึงหน้าบ้านในฤดูหนาวหายไป ในฤดูร้อนปลาสดที่เคยหลบใต้ท้องเรือก็ไม่พบอีกต่อไป เนื่องจากเรือเกลือและเรือเอี่ยมจิ้นไม่กลับมาจอดริมตลิ่งอีก

ผลกระทบจากการพัฒนาเมือง คลองประเวศฯ ซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชุมชน ถูกสร้างทำนบปิดกั้นเป็นตอน ๆ เพื่อป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ ส่งผลให้เรือขนาดใหญ่ไม่สามารถเดินทางได้ และคานเรือที่เป็นกิจการหลักต้องปิดตัวลง แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของการพัฒนาเมืองที่มีต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบริโภค เดิมทีคนในชุมชนพึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะการบริโภคปลาจากลำคลอง แต่เมื่อเวลาผ่านไป พฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนไปหันมาเลือกบริโภคปลาเลี้ยงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาในการประกอบอาหารแบบดั้งเดิมยังคงเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนความรักและความอบอุ่นในครอบครัว

นวนิยายเรื่องนี้จึงถือเป็นบันทึกทางสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนหัวตะเข้ผ่านมุมมองเฉพาะตัวของผู้เขียน ด้วยการเล่าเรื่องที่มีเสน่ห์และสอดแทรกเมนูอาหารที่แม่ของผู้เขียนปรุงเอง ทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสวิถีทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างลึกซึ้ง และหากพิจารณาตามแนวคิดของตรีศิลป์ บุญขจร (2547) นวนิยายเรื่องนี้มิได้เป็นเพียงบันทึกความทรงจำส่วนตัวของผู้ประพันธ์เท่านั้น หากยังเป็นภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนริมน้ำในกรุงเทพมหานครที่ครั้งหนึ่งเคยเต็มไปด้วยชีวิตชีวาและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ผ่านวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่ นวนิยายจึงทำหน้าที่เสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาที่มีชีวิต สื่อสารถึงความรุ่งเรืองในอดีตและความเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ แทรกซึมเข้ามาอย่างเงียบเชียบแต่ส่งผลลึกซึ้งต่อชุมชน

โดยรวมแล้ว *ตำนานใจนัยคลอง* จึงมิใช่เพียงเรื่องเล่าความทรงจำส่วนบุคคล หากเป็นภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติของชุมชนริมน้ำที่เคยมีชีวิตชีวาอย่างโดดเด่น นวนิยายเรื่องนี้จึงมีคุณค่าในฐานะบันทึก

ทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาที่ถ่ายทอดวิถีชีวิตเก่าแก่ พร้อมเผยให้เห็นผลกระทบที่แฝงเร้นและค่อย ๆ แผ่ขยายต่อชุมชนอย่างลึกซึ้ง

3. บทสรุปการวิเคราะห์ วิจัยวรรณกรรม "ตำนานใจนัยคลอง"

ตำนานใจนัยคลอง คือผลงานวรรณกรรมเล่มแรกของ สุขสันต์ บุญยะผลานันท์ ที่นำผู้อ่านสู่ความทรงจำและวิถีชีวิตของชุมชนหัวตะเข้ ชุมชนริมคลองเก่าแก่แห่งกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นบ้านเกิดและแหล่งความผูกพันลึกซึ้งของผู้เขียน หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเรื่องเล่า 12 บท ที่ถ่ายทอดชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ของผู้เขียนจนถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในยุคสมัยต่าง ๆ ผ่านสายตาของเขาและครอบครัว โดยมีคลองเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงทั้งการเดินทาง การค้าขาย และอาชีพดั้งเดิมอย่างการประมงและโรงโม่แป้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในอดีตได้อย่างชัดเจน

ผู้เขียนเลือกใช้ภาษาที่เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ ทว่าทรงพลังและเต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก ทำให้ผู้อ่านรู้สึกใกล้ชิดกับตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็สภาพของแม่ที่กำลังเตรียมอาหารด้วยปลาจากน้ำมีื่อพ้อหรือเสียงหัวเราะสนุกสนานของเด็ก ๆ ริมคลองที่เต็มไปด้วยความบริสุทธิ์และความสุขเรียบง่าย บทสนทนาแทรกด้วยอารมณ์ขันและกลิ่นอายวัฒนธรรมท้องถิ่น เสริมให้ตัวละครมีชีวิตชีวาและน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะความสัมพันธ์แนบแน่นของครอบครัวที่แสดงผ่านพ่อ แม่ พี่ชาย และพี่สาว ซึ่งล้วนสะท้อนบทบาทและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างลึกซึ้ง

อย่างไรก็ดี *ตำนานใจนัยคลอง* มิใช่เพียงบันทึกความทรงจำส่วนตัวเท่านั้น หากแต่เป็นกระจกสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนหัวตะเข้ ผู้เขียนเล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตที่ผูกพันกับสายน้ำ เช่น การค้าขายทางเรือที่เคยคึกคัก แต่เมื่อเวลาผ่านไป กระแสความทันสมัยที่เกิดขึ้น เช่น การพัฒนาถนน การเข้ามาของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอย่างแป้งสำเร็จรูป รวมถึงการก่อสร้างท่าเทียบเพื่อป้องกันน้ำท่วม ส่งผลให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมค่อย ๆ เลือนหาย โรงโม่แป้งปิดกิจการ ปลาในคลองลดน้อยลง และเรือใหญ่หยุดเดินทาง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเมืองต่อชุมชนริมน้ำอย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมชิ้นนี้จึงมีคุณค่าในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา ที่บันทึกทั้งความงดงามของอดีตและความท้าทายในปัจจุบัน ชื่อเรื่อง *ตำนานใจนัยคลอง* สะท้อนแก่นสารของเรื่องอย่างลึกซึ้ง “ตำนาน” หมายถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งผ่านมา “ใจ” คือจิตวิญญาณของผู้คน “นัย” ชี้ถึงความหมายลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ และ “คลอง” เป็นหัวใจของชุมชนเล่มนี้ หนังสือเล่มนี้จึงไม่เพียงชวนให้ผู้อ่านรำลึกถึงรากเหง้าของตนเองเท่านั้น แต่ยังปลุกเร้าความตระหนักรู้ในคุณค่าของการอนุรักษ์วิถีชีวิตท้องถิ่นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหยุดยั้งได้

4. เอกสารอ้างอิง

ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547). *นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500)* (พิมพ์ครั้งที่ 3). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. (2541). *นวนิยายและเรื่องสั้นการศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์*. คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.

สุขสันต์ บุญยะผลานันท์. (2567). *ตำนานใจน้อยคลอง*. สำนักพิมพ์บางคมบาง.